

Meta dil-mara miż-Żurriq semmiet "il-parrinijiet" x'aktarx li kellha frasha xi maghmudija – ghax nisa oħra qalulna li helu f'ghamla ta' torta tonda kien jinghata wkoll lill-parrinijiet fil-maghmudijiet. Kien hemm, pero, min qalilna li dal-helu kien ikun f'ghamla ta' qalb, u mhux tond.

Issa l-logika tghidilna li ċitrata ghandha x'taqsam maċ-ċitru. Isingħu x'għid Erin Serracino Inglott fid-dizzjunarju tiegħu "IL-MIKLEM" fuq iċ-ċitrata:

...helu magħqud, magħmul mill-meraq taċ-ċitrat b'hafna zokkor, li jinbiegħ fi bċejeċ ċatti u tondi, bħal domni kbar, imwahħlin fuq biċċa karta, imsejjah ukoll 'hara tas-summien'.

Bejn id-definizzjoni ta' Serracino Inglott u bejn l-ispejgazzjoni tal-mara miż-Żurriq hemm daqsxejn tad-differenza; imma fl-aħħar ltaqajna mas-Sur Charles Bonaci tad-ditta *Croce Bonoci* li x'aktarx li solvielna l-misteru. Is-Sur Bonaci, jiftakar sewwa lil missieru jgħid li ċ-ċitrata kienet tkun magħmula minn-NASPRU, li bl-Ingliż jgħidulu *fondant* (jew aħjar *poured fondant*). In-Naspru hu magħmul minn hafna zokkor mahlul fl-ilma li jittella' fuq in-nar sakemm jagħli, mbağħad jithalla JINGIBED fit-tul; jgħifieri jithalla jtektek fuq nar bati sakemm l-ilma jtir u jibqa' biss iz-zokkor mahlul. Spiss kienu jżidulu l-meraq tal-lumi għat-toghma. Meta jiksaħ ftit, it-tahlita ta' zokkor artab tithabbat fit-tul sakemm tiġi qisha krema, tifferra' fuq karta tal-ostji u, peress li tkun ratba, tiċċattja f'ghamla tonda b'diametru ta' madwar 15-il ċentimetru. Kienu jzejnuha bi fjuri magħmula mill-gelu, biċ-ċirasa, bil-konfettura tal-laring, bil-gewż, jew bil-gellewż. Kienet tinghata b'rigal jew b'xi obbigazzjoni, bħal ngħidu aħna lix-xhieda fit-tieg, il-parrinijiet fil-maghmudijiet, u anke, skont is-Sur Bonaci, lill-qassis li jiġi jbierek id-dar wara l-Għid. Setgħet tinghata hafna toghmiet, u kienet tieħu l-kulur tajjeb hafna. Kienet komuni u ma jidhirx li kien jagħmilha biss Żerrek. Dnub li m'għadhiex issir.

TWEMMIN NIESNA FL-IMGHODDI

Anton Attard

Fl-ewwel xhur ta' l-1894, Vincenzo Busuttill, edukatur u kittieb prolificu, ppubblika l-ktieb bit-titlu 'Holiday Customs in Malta'. Kitba li jidher li ntoghbot hafna tant, li l-gurnal bl-Ingliż *Malta Times* kien xandar għażliet minnha f'supplement mal-harġa tal-24 ta' Awwissu ta' l-istess sena.

Missirijietna kienu jemmnu bosta għidut li għaddewlhom ta' qabilhom, li 'llum, il-biċċa l-kbira tagħhom inisslu tbissima. Izda fl-antik, dawn kienu jitqiesu li huma minnhom, u hażin għalih dak li jittanta jmerihom. Dawn kienu jittrattaw diversi għemejjel jew qagħdiet li, xi ftit jew wisq, minn żmien għal iehor, il-bniedem jista' jgħaddi minnhom jew jagħmilhom hu stess.

Nghid għalija, filwaqt li whud minn dawn l-għidut f'kitbet Busuttill kont iltqajt magħhom f'diversi kitbiet, affarijiet oħrajn li semma' l-awtur, għalija, kienu godda għal kollox. Għalhekk, inhoss li jkun xieraq li għażla minn kitbietu ngħaddiha lil min bħali għandu għal qalbu l-folkor ta' gżiritna.

FEJQAN MILL-MARD

Fost is-superstizzjonijiet u twemmin li emmnu fihom ix-xjuh tagħna, whud kienu marbuta mal-kura ta' xi mard partikulari. Meta hafna mill-medicini tallum kienu għadhom 'il bogħod, l-antiki kienu jemmnu li biex tfieq mid-deni jew xi ugigh ta' ras kulma kellek tagħmel kien li tghaddas saqajk fil-mishun,

wara li jintefa' fih xi ftit melh. Izda kien jinhtieg li, biex dan iħalli effett, il-melħ kellu jżied minn xi xebba u mhux minn mara miżżewġa. Għad-deni, kienu jemmnu li hemm rimedju iehor. Dan jinżillek jekk toqtol fenek, tiffthu u tpoġġieh b'imsamu għadhom shan fuq l-istonku tiegħek.

Żamma oħra b'rabta ma' fejqan kienet tkun fl-aqwa tagħha fi tmiem il-Gimgha Mqaddsa. Xi ommijiet kienu jistennew li tindaqq il-*Gloria*, biex wara jiġbru ftit fjuri tas-Sepulkru. Dan kienu jagħmluh għax kienu jemmnu li jekk dawn il-fjuri jintefgħu fl-ilma li bih jahslu t-trabi tagħhom, f'każ li dawn ikunu mardu minhabba xi qatgħa li jkunu hadu, dawn ifiequ. Wara li jahslu lit-tarbija, bl-istess ilma kienu jahslu lit-tfal l-oħra biex, jekk setgħu ittieħdu bla ma ntebħu, ifiequ huma wkoll.

Għall fejqan ta' xi ferita jew musmar kienu jidilku l-balzmu. Il-balzmu kienu jagħmluh billi jieħdu bajda li t-tigieġa tkun biedet nhar il-Lunzjata, fil-25 ta' Marzu, titqiegħed xi mkien fid-dlam, u kif tghaddi s-sena kienu jemmnu li din issir balzmu, lest biex jintuza għall-fejqan. Fl-istess hin, il-ferita, minbarra bil-balzmu, setgħet titfejjaq billi jfarrku l-fossili ta' snien ta' huta u jroxxu t-tifrik fuqha. Barra minn hekk, jekk iddendel ma' għonqok xi wahda mill-fossili kien ikollok protezzjoni minn xi gidma ta' serp velenuż.

Kien hemm riċetti kurjużi oħra fejn jidhol il-fejqan mill-mard. L-ugiegh tar-rewmatizmu kien jittaffa jekk dak li jkun iżomm huta niexfa fil-but. Jekk imbağħad, fil-but iżzomm bajtra mqadda kien ikollok serħan mill-iskomdu tal-morliti.

Kienu jgħidu wkoll li, biex min jinfaraġ jitwaqqafu d-demm, kulma għandu jsir hu li jqegħdulu muftieħ taħt għonqu.

Kienu jemmnu wkoll li, jekk timrad bis-suffejra wara xi qatgħa, kont tikseb il-fejqan billi, jekk inti raġel,

taghmel is-sinjal tas-salib fuq minkbejt u rkobbtejk bid-demmi li tkun hriġt minn saqajn fekruna mara. Jekk int mara, id-demmi ried ikun minn fekruna maskili. Kienu jemmnu b'rimedju iehor għall-fejqan minn mard wara xi qatgħa. Kulma kellek taghmel hu li tixrob il-brodu ta' ġeru.

Xi xghira jew ponta f'xifer l-ghajnejn kienet titfejjaq billi titfa' minn wara spallejk hames xghiriet fil-bir. Fl-istess hin, għal min kien ibagħti bix-xghir f'ghajnejh kien hemm konsolazzjoni. Kien jinżamm li dan, 'il quddiem, aktarx se jiret.

L-ERWIEH, L-IHIRSA U L-GHAJN

Twemmin fl-ispiriti u l-ihirsa kien imxerred hafna fost dawki ta' qabilna. Żmien ilu, speċjalment in-nisa u t-tfal, kienu jemmnu f'dak li kienu jsejhulu *Gawgaw*. Dan ma kienx haġa oħra għajr bniedem mibdul fi spirtu jew ruħ. Dan kien isehh lil dawki li kienu twieldu fil-lejl tal-Milied. Dawn, tul dak il-lejl, kellhom l-isfortuna li jinbidlu fi spiriti jew erwieh. Kienu jsostnu li jiġri dan, għax Kristu ma xtaqx li haddiehor jitwieled fl-istess lejl li twieled hu. Tul il-lejl imsemmi, wara li jorqdu, dawn kienu jqumu minn sodthom u jghaddu dak il-lejl iterrqu ma' kullimkien ibeżżgħu lin-nies bit-twerżiq u l-krib. Biex dak li tkun messitu din l-isfortuna ma jinbidlix f'gawgaw, kull ma kellu jaghmel hu li l-lejl tal-Milied jghaddih jghodd it-toqob ta' xi għarbiel.

Il-Babaw ukoll kellu postu fi twemmin missirijietna. Uħud kienu jaħilfu bl-eżistenza tiegħu għax isostnu li kienu rawh idur fit-toroq f'xi wiehed mill-iljieli ta' maltemp xitwi. Kienu jghidu li dan kien annimal ikreh li kellu għamla ta' hmar, barri jew ġurdien kbir. Mal-babaw kienet marbuta l-hrafa li dan kien iwerwer lil dawki li ma jkunux hallsu l-kera, biex bil-krib u t-twerżiq tiegħu jitnaffru u johorġu minnha. Il-babaw kien ukoll l-arma ta' xi ġenituri biex iġieghlu l-

uliedhom jidhlu d-dar qabel jidlam. Kienu jbeżżgħuhom billi jghidulhom li, wara li jidlam, kien ser jghaddi l-babaw.

Sa daż-żmien għad hawn min jemmen li x'uħud jghajnu. Dan jagħmluh kemm jekk ikunu jridu u kemm jekk le. B'harsithom setgħu iġibu l-mard jew xi hsara lil xi hadd. Għad hemm ukoll min jemmen li hemm uħud li jistgħu jagħmlu l-*Magħmul*. Jahsbu li dawn għandhom il-qawwa li jġibu kull xorta ta' għawġ fuq xi hadd. Għall-*magħmul* Busuttill ma jsemmi ebda rimedju, iżda biex tehles minn xi *ghajn* li jkun ġieb fuqek xi hadd, jghid li kellhom mnejn jagħżlu. Fost dawn kien hemm li tiehu u tahrq biċċa drapp minghand min jghajjen. Bħala prevenzjoni, imbagħad, semma' diversi. Fost dawn kien hemm li meta tilmaħ lil xi hadd li jghajjen, taghmel sinjal tas-salib fuq zaqqek, jew tobżoq fl-art waqt li tghid "*toħroġ il-ghaġeb*". Biex tbiegħed il-ghajn minn fuq it-tfal jew minn fuq il-bhejjem, kulma kellek taghmel kien li ddewweb fuq rashom ftit xema' kannella li kienet tintuża fil-knejjes fil-Ġimgha Mqaddsa. Arzella mdendla ma' l-ghonq ukoll kienet rimedju biex tehilsek mill-ghajn. L-istess kif kien jaghmel par qrun imdendel f'post mnejn jista' jidher minn kulhadd.

Il-Hares ukoll kien popolari max-xjuħ tagħna. Xi whud kienu jsostnu li jidher f'ghamla ta' serp iswed jew xi Tork. Kienu jzidu wkoll li min jarah f'daru aktarx li jibda jsib il-flus f'diversi rkrejjen jew f'xi wiehed mill-kxaxen tal-ghamara. Holl xagħarek u ġib iż-żejt jekk meta tarah tipprova toqtlu, għax int jew xi hadd mill-familja żgur li tghaddu minn xi għelt kbir.

TWEMMIN STRAMB IEHOR

L-ilma, fost oħrajn, kellu postu wkoll fit-tradizzjoni Maltija. Kienu jemmnu li, permezz tiegħu, ix-xebbiet jista' jkollhom hjiel tal-ġejjieni tagħhom. Kien jingħad li, fl-24 ta' Ġunju, nhar San Ġwann Battista, wara li jdewbu ftit *comb* u jittfoghuh fl-ilma, ix-xehta li jiehu

meta jiksaħ kienet tisser hafna. Jekk l-*comb*, wara li jibbies, jiġi bajdani u jleqq, ikun ifisser li ix-xebba ma ddumx ma ssib is-sieheb tagħha; raġel sabih li miegħu tghix ġejjieni mill-isbah. Jekk l-*comb* jiġi skur u matt, ix-xebba kien miktub għaliha li aktarx tilitaqa' ma' raġel nieqes mill-ġmiel u jekk twebbes rasha u tizzewġu, miegħu aktarx ma tkunx se tghix kuntenta.

Twemmin iehor stramb fl-ilma kien li lit-tfal tagħhom kienu jghidulhom li jekk jittfogh xi ġebel fil-bir jew fil-baħar, xi darba jkun mġegħlin minn xi spiriti (?) biex jiġbruhom bi xfar għajnejhom!

Ilma bi fjura fih kellu wkoll marbut miegħu xi hjiel tal-hin meta mara tqila tkun se tehles. Dan kien isir billi jqiegħdu blanzun ta' warda fil-ilma. Kif dan jibda jiftah, ikun is-sinjal li l-hlas ikun qrib sewwa.

Mejju kien meqjus bħal x-xahar tad-disgrazzji. L-gharajjes kienu jingħataw parir biex ma jizzewġux f'dak ix-xahar, għax jekk jagħmlu dan, iż-żwieġ ma jirnexxix.

Riżultat ta' xi għemil tal-annimali, jew esperjenzi tal-bniedem, minbarra dawki li ġa semmejna, insibu diversi superstizzjonijiet strambi.

Żamma fost hafna kienet dwar il-klieb. Jekk kelb kien jinstama' jingħi fit-tul, kien meqjus bħala sinjal li wasal biex imut xi qarib jew xi hadd mill-ġirien. Kif kiteb Dr. Nathaniel Home fil-ktieb *Daemonologie*, din is-superstizzjoni ma kenitx biss fostna iżda kienet mifruxa f'pajjiżi oħra wkoll. L-istess kien jingħad li jekk tiġieġa tqaqi iktar u itwal mis-soltu, dan ikun sinjal li ma jdumx ma jmut xi membru tal-familja.

Id-dehra ta' xi bahrija tittajjar fil-qrib rabtu magħha twemmin fieragħ iehor. Jekk din tkun bajda, ikun ifisser li se jiġi lura xi hadd mis-safar. Jekk tkun sewda, tkun tbassar aħbar hazina. Il-wiżgħa u l-gremxula kellhom ukoll xi jwasslu lil min joqtolhom. Jekk denbhom

jibqa jferfer, hu sinjal li qed jittgħu sahta fuq il-enituri ta' min qatilhomm.

Kien hemm diversi hsibijiet dwar dak li jhoss il-bniedem fi mien jew iehor fxi parti tal-isem. emm i-amma marbuta mal-ghajnejn u mtennija wkoll mill-folklorista Groe fuhud minn kitbietu. Skond Busuttil dan il-kittieb kien ikkonferma dan l-ghidut li fi mienu kien imxerred hafna: *'Jekk jilduk ghajnejk ma ddumx ma tibki'*. Ghall-kuntrarju, kienu jghidu li *'jekk jikluk idejk ma ddumx ma tifrah b'xi somma flus'*.

Il-widnejn ukoll kellhom xi jhabbru lil sidhom. Jekk fil-leminija tisma' bhal tifsir, hu sinjal li xihadd qed isemmik fil-id. Jekk dan thossu fix-xellugija tkun qed tissemma' fid-deni.

L-istess iFholm, kellhom tifsir għalih. Kienu jghidu li, min jo lom bil-hut aktarx li ma jidumx ma jifrah. Ghall kuntrarju, min johlom bil-bahar kellu jistenna l-inkwiet. Jekk tohlom bil-qamh, stenna li se tagħli u tibki.

ATTENT XTAG MEL
F'DAREK

F'darek ridt toqghod attent x'tagħmel. Is-si ra tal-aka ja ketlha fama ha ina mad-dilettanti tal-gonna. Kienu jghidu li jekk thawwilha fil-nien, stenna l-mewt tal-kap tal-familja, hafna drabi l-missier, fi mien sena. L-istess seta' ji ri jekk taqla xitla tat-tursin minn fejn tkun nibtet biex thawwilha xi mkien iehor. Din id-darba, stenna li, minflok il-missier tista tkun l-omm.

Ara wkoll li ma tonqosx li tkun pre-enti ghall-ikla ta' l-Ewwel tas-Sena, ghax tkun tistenna li ma twassalx sas-sena ta' wara. Fl-istess hin, fdin l-ikla qatt tinkludi l-kabo i, ghax jekk tiekol minnhom tibqa tokrob is-sena kollha.

In-numru 13 kien meqjus bhala risqu a in. Għalhekk, waqt xi ikla qatt ma kellhom ikunu 13-il ruh.

Jekk jinzertaw hekk, aktarx li wlehed minnhom, fi mien 24 siegħa, ser ikun marid-dinja l-oħra. Din is-superstizzjoni kienu jsahhuha billi fl-Aħħar Ikla tal-Mulej, it-13-il wiehed kien òuda, li mar tghallaq fi mien 24 siegħa. Fl-istess hin, waqt litkun issajjar jew tiekol, ridt toqghod attent li ma xxerridx i - ejt ghax tkun tisliden xi gwaj. I da jekk ixerred il-mel jew l-inbid, m'ghandekx tiddejjaq, ghax hu sinjal li ma ddumx ma tifrah.

Kien xieraq li ghalaqna din il-kitba b'xi hadd li aktarx ma jidumx ma jifrah. Nghid dan, ghax nisthajjel li, dawk li fl-imghoddi emmnu b'ghajnejhom magħluqa t-twemmin jew l-ghidut dwar in-niket li kien jistennihom b'ri ultat ta' xi sitwazzjonijiet li selghu ghaddew minnhom, aktarx li ghax hafna minn hajjtthom fuq ix-xwiek.

© Anton Attard

L'armerija tal-Palazz tal-Gran Mastri.

IT-TEATRU RIAL.

FI-1914 Giovanni Faure' are il-ktieb
Li storia ta Malta u Għaudex bil-Gzejjer tagħhom (sic)
f erba' volumi. Il-ktieb fih xi Illustrazzjonijiet
u in i jonijiet, xi whud f ibu l-firma ta' Faure
u oħrajn bla firma. Hawn fuq qed In Ibu
tnejn minnhom.